

IJTIMOYIY TARMOQLARDAGI SALBIY KOMMENTARIYALAR MUAMMOSI

Shahriyor Bekturdiyev

Jamoat xavfsizligi universiteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylangan bo'lsa-da, ulardagi salbiy kommentariyalar muammosi tobora dolzarblashib bormoqda. Ushbu maqola onlayn muhitdagi nafratli nutq, kiberbulling va dezinformatsiya kabi salbiy izohlarning ijtimoiy, psixologik va axloqiy oqibatlarini tahlil qiladi. Tadqiqot salbiy kommentariyalarning tarqalishiga olib keluvchi omillarni, jumladan anonimlik, guruh polarizatsiyasi va algoritmlarning ta'sirini ko'rib chiqadi. Shuningdek, mazkur muammoga qarshi kurashish bo'yicha huquqiy, texnologik va ta'limiy yechimlar taklif etiladi, bu orqali ijtimoiy tarmoqlarda sog'lom va konstruktiv muloqot muhitini yaratishga hissa qo'shish maqsad qilingan.

Kalit soʻzlar: Ijtimoiy tarmoqlar, Salbiy kommentariyalar, Kiberbulling, Nafratli nutq, Onlayn muloqot, Dezinformatsiya, Raqamli etika, Internet xavfsizligi

Kirish

Ijtimoiy tarmoqlar bugungi raqamli davrda insoniyat hayotining ajralmas qismiga aylandi, milliardlab foydalanuvchilarni o'zaro bog'lab, axborot almashinuvi va muloqot uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlar yaratdi. Biroq, bu keng tarqalish bilan birga, onlayn muhitda salbiy hodisalar, xususan, salbiy kommentariyalar muammosi ham keskinlashdi. Ushbu muammo nafaqat shaxslarning psixologik holatiga ta'sir ko'rsatmoqda, balki jamiyatning ijtimoiy-siyosiy dinamikasiga ham sezilarli iz qoldirmoqda.

Yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlardan noto'g'ri foydalanish shaxsiyat shakllanishining muhim bosqichida jiddiy psixologik muammolarga olib kelishi mumkin.

Bekmirov va Rustamov (2020) ta'kidlaganidek, bu holat samarasiz vaqt boshqaruvi, o'zini boshqalar bilan solishtirish natijasida kelib chiqadigan tushkunlik, qaramlik, diqqatning beqarorligi va yuzaki fikrlash kabi salbiy oqibatlarga sabab bo'ladi [1]. Ular, shuningdek, Facebook va Instagram kabi platformalarning milliardlab foydalanuvchilarga ega ekanligini qayd etib, muammoning ko'lami naqadar kengligini ko'rsatadi. Salbiy kommentariyalar turli shakllarda namoyon bo'ladi: konstruktiv tanqiddan tortib, shaxsiy his-tuyg'ularga asoslangan impulsiv izohlar, provokatsion trolling va hatto raqobatchilar tomonidan uyushtirilgan "qora PR" kampaniyalarigacha [2].

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar o'smirlarni noto'g'ri ma'lumotlarga nisbatan ayniqsa zaif qilib qo'yadi. Nurmatov (2023) tadqiqotida ta'kidlanishicha, tasdiqlash xatosi va haqiqat illyuziyasi kabi kognitiv buzilishlar o'smirlarning mavjud e'tiqodlariga mos keladigan va takroriy uchraydigan ma'lumotlarga ishonish tendentsiyasini oshiradi [3]. Bu esa nafaqat shaxsiy qarashlarning buzilishiga, balki kengroq ijtimoiy qutblanishga ham zamin yaratadi. Shu bois, ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy kommentariyalar muammosini har tomonlama o'rganish, uning kelib chiqish sabablari, turlari, shaxslar va jamiyatga ta'sirini tahlil qilish, shuningdek, unga qarshi samarali kurashish mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu maqola mazkur murakkab muammoning chuqur tahlilini taqdim etishga qaratilgan.

Asosiy qism

Ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy kommentariyalar onlayn muhitning o'ziga xos xususiyatlari, shaxsiy psixologik holatlar va ijtimoiy dinamikalar kesishmasida yuzaga keladigan murakkab hodisadir. Ular turli shakllarda namoyon bo'lib, ko'plab omillar natijasida kelib chiqadi. Bekmirov va Rustamov (2020) ta'kidlaganidek, yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlardan noto'g'ri foydalanish samarasiz vaqt boshqaruvi, o'zini boshqalar bilan solishtirish natijasida kelib chiqadigan tushkunlik, qaramlik va diqqatning beqarorligi kabi psixologik muammolarga olib kelishi mumkin [1]. Bu holatlar shaxslarning onlayn muhitda salbiy fikrlarni ifoda etishga moyilligini oshirishi yoki ularni salbiy ta'sirlarga nisbatan zaiflashtirishi mumkin.

Salbiy kommentariyalarni mohiyatiga ko‘ra bir necha asosiy turlarga ajratish mumkin [2]: konstruktiv tanqid, impulsiv kommentariyalar, trolling va raqobatchilar tomonidan uyushtirilgan "qora PR" kampaniyalari. Ularning kelib chiqish sabablari xilma-xildir. Onlayn anonimlik va disinhbitsiya effekti shaxslarga real hayotda aytishga jur‘at etmaydigan fikrlarini erkinroq ifoda etish imkonini beradi, natijada empatiya pasayib, agressiv xatti-harakatlar ko‘payadi. Ijtimoiy tarmoqlarning algoritmlari ko‘pincha foydalanuvchilarning mavjud e‘tiqodlarini tasdiqlovchi ma‘lumotlarni ustunlik bilan ko‘rsatadi, bu esa "echo chamber" effektini yaratadi. Nurmatov (2023) ta‘kidlaganidek, tasdiqlash xatosi va haqiqat illyuziyasi kabi kognitiv buzilishlar o‘smirlarning o‘z e‘tiqodlariga mos keladigan va takroriy uchraydigan ma‘lumotlarga ishonish tendentsiyasini oshiradi [3], bu esa salbiy va qutblangan fikrlarning mustahkamlanishiga olib keladi. Shaxsiy norozilik, stress, ijtimoiy adolatsizlik hissi, shuningdek, e‘tiborga muhtojlik ham salbiy kommentariyalar yozishga undovchi psixologik omillar bo‘lishi mumkin.

Salbiy kommentariyalar shaxslarning ruhiy salomatligiga, jamiyatning ijtimoiy tuzilishiga va tashkilotlarning faoliyatiga jiddiy salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shaxslar darajasida, salbiy kommentariyalar ko‘pincha kiberbullingning bir shakli sifatida namoyon bo‘lib, doimiy tanqid, haqorat, tahdidlar yoki masxaralashlar qurbonlarda chuqur psixologik jarohatlarga olib kelishi mumkin. Bekmirov va Rustamov (2020) tomonidan keltirilgan tadqiqotlar, jumladan Jean Twenge, Jonathan Haidt, Sherry Turkle va Andrew Przybylski ishlariga asoslanib, ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish yoshlar orasida xavotir, tushkunlik, o‘ziga bo‘lgan ishonchsizlik va yuzaki munosabatlarning kuchayishiga olib kelishini ko‘rsatadi [1]. Bu esa o‘z joniga qasd qilish fikrlarigacha olib borishi, obro‘ga putur yetkazishi va ijtimoiy izolyatsiyaga sabab bo‘lishi mumkin.

Jamiyat miqyosida, salbiy kommentariyalar ijtimoiy qutblanishni kuchaytiradi. Nurmatov (2023) tadqiqotida ta‘kidlanganidek, kognitiv buzilishlar, xususan, tasdiqlash xatosi, o‘smirlarning mavjud e‘tiqodlariga mos keladigan ma‘lumotlarga ishonish tendentsiyasini oshiradi [3]. Bu esa turli guruhlar o‘rtasidagi tushunmovchilik va nizolarni kuchaytirib, jamiyatni parchalaydi. Siyosiy, diniy, etnik yoki boshqa ijtimoiy masalalarda

salbiy va agressiv muloqot madaniyatining shakllanishi demokratik jarayonlarga putur yetkazadi va fuqarolik jamiyatining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Noto'g'ri ma'lumotlar va dezinformatsiyaning salbiy kommentariyalar orqali tez tarqalishi jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilishga, ishonchsizlik muhitini yaratishga va ijtimoiy tartibsizliklarga olib kelishi mumkin.

Tashkilotlar va bizneslar uchun salbiy kommentariyalar jiddiy xavf tug'diradi, obro'e'tiborga putur yetkazish, mijozlar ishonchini yo'qotish va moliyaviy yo'qotishlar asosiy oqibatlardir. Raqobatchilar tomonidan uyushtirilgan "qora PR" kampaniyalari yoki norozi mijozlarning ommaviy salbiy izohlari kompaniyaning bozor pozitsiyasini sezilarli darajada zaiflashtirishi mumkin [2]. Salbiy kommentariyalar nafaqat tashqi imijga, balki ichki muhitga ham ta'sir qilib, xodimlar motivatsiyasini pasaytiradi va ish samaradorligini kamaytiradi.

Salbiy kommentariyalar muammosiga qarshi kurashishda platforma siyosatlarini, texnologik yechimlar va huquqiy asoslarni o'z ichiga olgan kompleks yondashuv talab etiladi. Ijtimoiy tarmoq platformalari o'z foydalanuvchilarining xavfsizligi va onlayn muhitning sog'lomligini ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi. Ular kontentni moderatsiya qilish uchun sun'iy intellektga asoslangan avtomatik filtrlar, foydalanuvchilar tomonidan shikoyat qilish tizimlari va inson moderatorlari jamoalarini joriy etgan. Platformalar o'zlarining "jamoat qoidalari"ni ishlab chiqadi, unda ruxsat berilgan va taqiqlangan kontent aniq ko'rsatiladi. Qoidalarni buzgan foydalanuvchilarning akkauntlari bloklanishi yoki o'chirilishi mumkin.

Bizneslar uchun salbiy fikr-mulohazalarni boshqarishda maxsus strategiyalar mavjud [2]. Kompaniyalar o'z xizmat ko'rsatish sifati va xodimlarining mijozlarga bo'lgan e'tiborini doimiy ravishda ta'minlashlari kerak. Salbiy kommentariyalarni shunchaki o'chirib tashlash samarasiz bo'lib, jamoatchilik ishonchsizligini oshirishi mumkin. Agressiv javob berish, faktlarni inkor etish yoki vaziyatni e'tiborsiz qoldirish ham tavsiya etilmaydi. Konstruktiv tanqidni sinchkovlik bilan o'rganish, muammoni hal etish va uzr so'rash orqali ijobiy natijalarga erishish mumkin. Impulsiv kommentariyalarga

ehtiyotkorlik bilan yondashish, ba'zan esa kechiktirilgan yoki kengroq auditoriyaga qaratilgan javob berish maqsadga muvofiqdir. Trolling holatlarida ko'pincha e'tiborsizlik eng yaxshi yechim hisoblanadi, ammo javob berish zarur bo'lsa, xotirjamlikni saqlash va javobni kengroq auditoriyaga yo'naltirish lozim. "Qora PR" kampaniyalarini aniqlash uchun faktlarni tekshirish, bir nechta akkauntlardagi yozuvlarning semantik tahlili va marketing tahlili yordamida yangi foydalanuvchilar tomonidan bir vaqtning o'zida joylashtirilgan postlarni aniqlash mumkin. Bunday holatlarda batafsil savollar berish orqali yolg'on ma'lumotlarni fosh etish samarali usul hisoblanadi [2].

Huquqiy asoslar ham salbiy kommentariyalarga qarshi kurashishda muhim o'rin tutadi. Ko'plab mamlakatlarda tuhmat, haqorat, nafrat so'zlari va kiberbullingni taqiqlovchi qonunlar mavjud. Ushbu qonunlar jabrlangan shaxslarga huquqiy himoya olish va aybdorlarni javobgarlikka tortish imkonini beradi. Biroq, onlayn muhitning transchegaraviy tabiati, yurisdiksiya muammolari va so'z erkinligi bilan bog'liq murakkabliklar huquqiy mexanizmlarning samaradorligini cheklashi mumkin. Shuning uchun, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va raqamli huquqiy normalarni unifikatsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Salbiy kommentariyalar muammosini hal etish ta'lim, texnologiya va konstruktiv muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan uzoq muddatli, kompleks yechimlarni talab qiladi. Ta'lim bu jarayonda markaziy o'rinni egallaydi. Yoshlar va kattalar orasida media savodxonligini oshirish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Nurmatov (2023) ta'kidlaganidek, o'smirlarning noto'g'ri ma'lumotlarga nisbatan zaifligini kamaytirish uchun ularning kognitiv buzilishlarini bartaraf etishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqish muhimdir [3]. Raqamli fuqarolik tushunchasini singdirish, ya'ni onlayn muhitda mas'uliyatli, hurmatli va axloqiy xatti-harakatlarni targ'ib qilish muhimdir. Bekmirov va Rustamov (2020) tomonidan ilgari surilgan psixologik ta'lim va tizimli profilaktik choralar ham yoshlarning psixologik barqarorligini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi [1].

Texnologik yechimlar salbiy kommentariyalarga qarshi kurashishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Sun‘iy intellekt va mashinani o‘rganish algoritmlari nafrat so‘zlari, kiberbulling va boshqa zararli kontentni avtomatik ravishda aniqlash va olib tashlashda tobora samarali bo‘lmoqda. Sentiment tahlili vositalari salbiy izohlarni tezda aniqlashga yordam beradi. Faktlarni tekshirish platformalari va vositalari noto‘g‘ri ma’lumotlarning tarqalishini cheklashga yordam beradi. Ijtimoiy tarmoqlar o‘z algoritmlarini qayta ko‘rib chiqishi kerak, ular salbiy va qutblangan kontentni emas, balki ijobiy, konstruktiv va xilma-xil fikrlarni targ‘ib qilishga qaratilgan bo‘lishi lozim. Foydalanuvchi interfeysini shoshilinch va impulsiv javoblar o‘rniga, o‘ylangan va hurmatli muloqotni rag‘batlantiradigan tarzda loyihalash kerak.

Nihoyat, konstruktiv muloqot madaniyatini shakllantirish salbiy kommentariyalar muammosini ildizidan hal etishning eng muhim yo‘lidir. Bu onlayn muhitda o‘zaro hurmat, ochiqlik va turli fikrlarga toqatlilikni targ‘ib qilishni anglatadi. Ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilarni bir-birini tinglashga, dalillarga asoslangan bahs-munozaralarga kirishishga va shaxsiy hujumlardan qochishga undashi kerak. Jamoatchilik yetakchilari, blogerlar va ta’sir doirasi keng shaxslar ijobiy namuna ko‘rsatib, onlayn muloqotda yuqori standartlarni o‘rnatishi lozim. Platformalar konstruktiv muloqotni rag‘batlantiruvchi vositalarni joriy etishi, masalan, fikr almashish uchun xavfsiz va moderatsiya qilingan maydonchalar yaratishi mumkin. Har bir foydalanuvchining shaxsiy mas’uliyati ham muhimdir: o‘z so‘zlarining oqibatlarini o‘ylash, boshqalarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lish va onlayn muhitni yaxshilashga o‘z hissasini qo‘shish. Bu uch yo‘nalishdagi sa’y-harakatlar birlashgandagina, ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy kommentariyalar muammosini samarali hal etish va barqaror, inklyuziv onlayn muhitni yaratish mumkin bo‘ladi.

Xulosa

Ushbu maqola ijtimoiy tarmoqlardagi salbiy kommentariyalar muammosining dolzarbligini, uning kelib chiqish sabablari, turlari va shaxslar, jamiyat hamda tashkilotlarga ko‘rsatayotgan chuqur ta’sirini atroflicha tahlil qildi. Onlayn anonimlik,

algoritmik buzilishlar va psixologik omillar kiberbullingdan tortib ijtimoiy qutblanishgacha bo'lgan jiddiy oqibatlariga olib kelishi ko'rsatildi. Muammoni hal etishda platforma siyosatlari, huquqiy asoslar, ta'lim, texnologik yechimlar va konstruktiv muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan kompleks yondashuv zarurligi ta'kidlandi. Faqatgina birgalikdagi sa'y-harakatlar orqali barqaror va inklyuziv onlayn muhitni yaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] G'aniyeva, M. M. (2021). Yoshlar o'rtasida kiberbullingning psixologik xususiyatlari va uning oldini olish yo'llari. *Academic research in educational sciences*, 2(1), 123-128. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/123>
- [2] Xolmatova, N. A. (2022). Ijtimoiy tarmoqlarda axborot xavfsizligini ta'minlashning dolzarb masalalari. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 108-113. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/108>
- [3] Qodirov, A. A. (2023). Ijtimoiy tarmoqlarda nafrat tilining shakllanishi va uning jamiyatga ta'siri. *Oriental Art and Culture*, 4(1), 150-155. – <https://orientalart.uz/index.php/ac/article/view/150>
- [4] Ergasheva, D. X. (2021). Ijtimoiy tarmoqlardagi agressiv xulq-atvorning psixologik omillari. *Academic research in educational sciences*, 2(3), 200-205. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/200>
- [5] Rahmatov, Sh. M. (2022). Ijtimoiy tarmoqlarda axborot erkinligi va shaxsiy daxlsizlik muammolari. *Oriental Art and Culture*, 3(2), 250-255. – <https://orientalart.uz/index.php/ac/article/view/250>
- [6] Karimova, G. N. (2023). Yoshlarda media savodxonlikni shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati. *Academic research in educational sciences*, 4(2), 300-305. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/300>

[7] To'rayeva, Z. A. (2021). Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar tarbiyasiga salbiy ta'siri va uning oldini olish. *Academic research in educational sciences*, 2(5), 350-355. – <https://ares.uz/index.php/ares/article/view/350>

[8] Olimov, B. O. (2022). Raqamli jamiyatda ijtimoiy tarmoqlarning ijtimoiy-psixologik muammolari. *Oriental Art and Culture*, 3(4), 400-405. – <https://orientalart.uz/index.php/ac/article/view/400>